

Geliş Tarihi : 03.02.2023
Kabul Tarihi: 21.07.2023

Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi
Journal Of Modern Turkish History Studies
XXIII/46 (2023-Bahar/Spring), ss. 459-488.

Araştırma Makalesi / Research Article

BİR OSMANLI TAHSİL MEMURU: ABDULLAH REMZİ BEY'İN TANIKLIĞINDAN İZMİR'İN İŞGALİ*

Başak OCAK**

Öz

Bu çalışma, İzmir'in işgaline tanık olan Abdullah Remzi Bey'in hatıraları vasıtasıyla o dönemde yaşanan olaylara ışık tutmayı amaçlamaktadır. Dönemin gazete haberleri ile desteklenen hatıralar, işgal öncesi ve sırasında yaşananlar hakkında bizlere değerli bilgiler sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İzmir'in İşgali, Abdullah Remzi, Millî Mücadele Hatıraları.

AN OTTOMAN COLLECTION OFFICER: THE OCCUPATION OF IZMIR FROM THE WITNESS OF ABDULLAH REMZI BEY

Abstract

This study aims to shed light on the events of that period through the memories of Abdullah Remzi Bey, who witnessed the occupation of İzmir. Memories supported by newspaper reports of the period provide us with valuable information about what happened before and during the occupation.

Keywords: The occupation of Izmir, Abdullah Remzi, National Struggle Memories.

* Bu makalede Etik Kurul Onayı gerektiren bir çalışma bulunmamaktadır.
There is no study that would require the approval of the Ethical Committee in this article.
Yayına sunulan bu hatırat, DEÜ Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü'nün arşivinde bulunmaktaydı. Hatıratın fotokopisi, araştırma görevlisi olduğum yıllarda, enstitü müdürümüz tarafından transkriptini yapmam üzere şahsıma verilmişti. Daha sonra, başlanılan transkript çalışması bir kenarda kalmış ve adeta unutulmuştu. Nihayet bugün, İzmir'in işgaline ışık tutabileceği düşüncesi ile transkript tamamlanmış ve konu bütünlüğü çerçevesinde kısım kısım yayınlanabilecek bir aşamaya gelmiştir.

** Doç. Dr., DEÜ, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü,
(e-posta: basak.ocak@deu.edu.tr), (Orcid: 0009-0007-9084-9567).

Giriş

Kentin Yunanlılar tarafından işgaline tanık olan, İzmir Coya Hanı'ndaki Mahmudiye Maliye Şubesi tahsil memuru Abdullah Remzi Bey, hatıralarını, işgalin ilk gününde kaleme almaya başlamıştır. Hatıraları, 15 Mayıs 1919-20 Mayıs 1920 tarihleri arasındaki gözlemlerini, tanıklıklarını, yorumlarını ve bu tarihler arasında İzmir ile İstanbul'da yayınlanan kimi gazetelerde yer alan haberleri içermektedir. Bununla beraber kendisinin görüş ve yorumları sadece 1919 yılı ile sınırlı kalmayıp II. Meşrutiyet yıllarına kadar uzanmaktadır.

İki defterden oluşan yayınlanmamış hatıralarını, bir İngiliz firmasının bastığı ticari kayıt defterine yazmıştır. Bu ticari defterin ilk sayfasında, Yunanca'da genel hesaplara ait ticari defter anlamına gelen "katholikon", bir sayfanın üst köşesinde gider anlamına gelen "dune", diğer sayfanın üst köşesinde gelir anlamını taşıyan "lavin" kelimeleri, eski Yunanca biçimiyle yazmaktadır. Birinci defter, 15 Mayıs 1919-8 Ağustos 1919 tarihleri arasındaki olayları, ikinci defter ise 10 Ağustos 1919-20 Mayıs 1920 tarihleri arasındaki olayları kapsamaktadır. İlki 156, ikincisi 237 sayfa olan anılarının büyük bir kısmı, İzmir ve İstanbul'da yayınlanan çeşitli gazete haberlerinden alıntılara dayanmaktadır. Bu gazeteler arasında, *Ahenk*, *Köylü*, *Islahat*, *Müsavoat*, *Medeniyet* gibi İzmir gazetelerinin yanı sıra *Peyam*, *Sabah*, *Peyam-ı Sabah*, *Memleket*, *Tasvir-i Efkâr*, *İstanbul*, *İstiklal*, *Alemdar* gibi belli başlı İstanbul gazeteleri bulunmaktadır. Söz konusu gazetelere günümüzde kolaylıkla ulaşabilme imkânı bulunduğundan, büyük bir kısmı bu gazetelerden alıntılara dayanan hatıratın, bütünüyle yayınlanmasından yeterince fayda sağlanamayacağı düşünülebilir. Bununla beraber, matbuatın kontrol altında tutulduğu ve İstanbul'dan Anadolu'ya gazetelerin ulaştırılmasında büyük sıkıntılar yaşandığı Mütareke döneminde, Abdullah Remzi Bey için söz konusu gazetelerden yapılan iktibaslar oldukça önem taşımaktadır. Kendisi, kimi haber ve makaleleri iktibas yoluyla aktarırken büyük bir hizmette bulunduğunu ve hatıralarının gelecek nesli aydınlatacak vesika niteliği taşıdığını düşünmektedir. Oysa bu alıntılardan daha çok, iktibaslardan arındırılarak kendisinin bizzat tanık olduğu olaylara ve olaylar hakkında yaptığı yorumlara dayalı olan kısımlar, hatıratın asıl önemli olan bölümlerini oluşturmaktadır.

Abdullah Remzi Bey, anılarını yazmaktaki amacının, biyografisini yazmak olmadığını; çünkü bunu başarabilmek için pek çok bilgi ve belgeye sahip olmak gerektiğini ileri sürmektedir. Bütün bu bilgi ve belgelere sahip olmadığını belirtmekle beraber "*yalnız ahlâka yadigâr kalacak olan şu muharrerâtta nereden gelip nereye gitmiş, hâdisatın ne suretle şahidi olmuş bulunduğumuz bilinmek için hayat-ı hususiyemizden bir nebzecek bahsetmeyi pek muvafık ve münasip buldum. İnsanlar ölürlük fakat hatırat ölmez.*" diyerek kendisi ve ailesi hakkında kimi bilgileri kaydetmiştir. Bu bilgilerden anlaşıldığı üzere, aslen Manisa-Gördeslidir. Hicri 1292 (1875)

senesinde doğmuştur. Babası Abdürrahim Efendi'dir. Ailesi, Müftüzade Hacı Abdullah Efendi şöhretiyle tanınmaktadır ve yedi batın ceddinin müftülük ettiği rivayet edilmektedir. Ataları, Manisa'da Vakıfçı Cami-i şerifinin arka tarafında bulunan mezarlıkta yatmaktadır. Dedesi Hacı Abdullah Efendi ve diğer bazı aile fertleri, Ulu Mezar denilen büyük kabirde, babası ve annesi ise Uzunçam'da şehitler mezarlığında gömülüdür. Aile büyüklerinin çoğu istiska'dan hayatını kaybetmiştir ve Ebû Hüreyre'den gelen hadis rivayetine göre, şehiden vefat etikleri mezar taşlarında yazılıdır. Ayrıca, kendisinin hiç görmediği bir soy kütüğünün var olduğu, merhum Birgivizade Abdullah Efendi tarafından hikâye edilmektedir.

Abdullah Remzi Bey, 1312 Kanun-i Evvel (Aralık 1896) yılında merhum Gördesli Hacı Bekir Efendi'nin kızıyla memleketlerinde evlenmiştir. Bu evliliklerinden 1313 Kanun-i Sanisi'nde (Ocak 1898) Bekir Sıtkı, 1318 (1902) senesinde Saniye, 1322 (1906) Mayıs'ında Gazanfer adlarında üç çocuğu olmuştur. 1322 Kanun-i Sani'sinde (Ocak 1907), ailesi ile beraber belediye başkitaletıyla Manisa'ya gelmiştir. 1908'de İkinci Meşrutiyet'in ilanı sırasında Manisa'da memuriyet görevini sürdürmektedir. 1910 yılının eylül ayında memur olarak İzmir'e gelmiştir. İzmir'e gelişinden bir yıl sonra kayınvalidesi Zeynep Hanım'ı kaybetmiş ve Zeynep Hanım'ı İzmir'de Şeyh Mahallesi'nde Şeyh Cami-i Şerifi havalisinde defnetmişlerdir.

Anılarında, akrabalarından üç kişiden minnetle söz etmektedir. Bu kişilerden birisi, dayısı Asım Molla², diğerleri de Asım Molla'nın oğulları Selahattin Bey ile Selahattin Bey'in büyük ağabeyi Halil Asım Bey'dir. Selahattin Bey, Abdullah Bey'in hem dayısının oğludur hem de baldızı Sıdika Hanım'ın ikinci evladıdır ve anıların yazıldığı tarihte Kula kaymakamıdır. Halil Asım Bey ise I. Dünya Savaşı'nın sürdüğü yıllarda, İzmir'de ihtiyat subayı vekili sıfatıyla asker alma şubesi mahkemelerinde görev yapmıştır.

Aşağıda, Abdullah Remzi Bey'in hatıratının, gazete haberlerinden arındırılmış olarak İzmir'in işgali ile ilgili olan kısmının transkripti sunulmaktadır. Kolay okunup anlaşılması düşüncesi ile kimi eski kelimelerin günümüz Türkçesindeki karşılığı dipnotlarda verilmiştir.

1 Karın boşluğunda veya vücudun herhangi bir yerinde sıvı toplanması

2 Yeğınobalı Asım Molla. Asım Molla hakkında detaylı bilgi için bkz: Nihal Yeğınobalı, *Cumhuriyet Çocuğu*, Can Yayınları, İstanbul, 2014, s.105.

1. HATIRATIM

“Matem-i Milli

Mebde: 15 Mayıs 335

- Müşâhedatım, istihbarat ve istitlâatla kanaat ve mütâlaâtım -³

Şurada tahririne mübaşeret eylediğim hâdisat ve vukuat-ı elime meyanında ahvâl-i umumiye ve hususiyemden bahsedecek değilim, maksadım tercüme-i halimi yazmak değil, İzmir hâdise-i müessifesini⁴ meşhudum⁵ olduğu veçhile yazmaktır. Tarih şüphesiz ki vukuatı, altı yüz asırlık koca Osmanlı İmparatorluğu'nun nasıl yıkıldığını “Versay” sarayında verilen hüküm-ü idamı ananâtıyla⁶ kayd ve tesbit edecektir. Fakat müverrihler işe başlayıp da bütün vesaike elde edinceye ve böyle bir âsâr-ı muazzamı vücuda getirinceye değin bir hayli seneler, belki rub⁷ ve belki de yarım asır geçmek lazım geleceğine binaen vukuatın bizzat şahidi olmak unutulmamak üzere müşâhedat ve malûmatımı şurada muhtasaran⁸ olsun yazmayı münasip gördüm.

İçinde bulunduğumuz seneler birçok vakayı ile mâl-â mâldir⁹. Denilebilir ki altı yüz bu kadar sene şarkda, garbda, Avrupa'da, Afrika'da icra-i saltanat eden ve birçok tehditlere mehâlike¹⁰ ma'ruz kalan hükümet; 334-335 senesine kadar geçirdiği on bir senelik hayat-ı eliminden daha şa'saa-averdir¹¹, daha parlaktır. Abdülhamit Han-ı Sani hazretlerinin halliyle “325 11 Nisan” yıkılan binâ-yi saltanat ve onu takiben ittihaz olunan sakim¹² siyaset Devlet-i Aliyye-yi Osmaniye'nin büsbütün mahv ve münkariz¹³ olmasını, aksâm-ı bakıyye-i vatanın taksimini mucib olmuş¹⁴, bâdî-i nekbet¹⁵ ve felâketimiz olmuştur. Zaman zaman parlak zaferleriyle Avrupa'da bile fermân-fermâ¹⁶ olan o koca imparatorluğu kefenleyip gömmek biz talihsiz insanlara mukadder imiş, vâ esefâki¹⁷ biz bahtsız insanlar şu elîm hâdisatın şahid-i zî-rûhuyuz. Bilerek, bilmeyerek belki ellerimizle tesri¹⁸ de ettik! Sonrasında da (...) eyliyoruz. Mukadder böyle imiş deyip sıyrılıp çıkmak istiyoruz. Hâlbuki ale-d-derecât¹⁹ hepimiz mesulüz. Şimdi

3 Gözlemlerim, aldığım haberler ve anlamaya çalıştıklarım ile görüşlerim ve düşüncelerim

4 Keder veren, acı olay

5 Şahit olduğum

6 Ayrıntılarıyla

7 Dörtte bir, çeyrek

8 Kısaltılmış

9 Dopdolu

10 Tehlikeli işler

11 Gösteriş, parlaklık getiren

12 Hastalıklı, yanlış

13 İnkırâz eden, yok olan

14 Vatanın kalan kısımlarının bölünmesini gerektirmiş

15 Talihsizlik, felâket başlangıcı

16 Hükümü geçen

17 Ne yazık ki

18 Hızlandırma

19 Sırasıyla

hüküm-ü kaza ve kadere itaat ve inkiyad²⁰ etmekten başka yapılacak bir şey yoktur. Çünkü ahlâk-ı umumiye minel bab ilel mihrab²¹ mütefessihtir²². Ahlâk-ı umumiyesi bozulmuş olan milletler ise daima mahkûm-u zevâldir. Kanaatime göre hükümet-i Osmaniye ölmüştür. Ba's-ü bade'l-mevte kail değilim²³. Bunu insan-ı hazıradan beklemek abestir. Çünkü onların ahlâkı da ifsâd²⁴ edilmiştir. Bir veya iki asır sonra milletimiz arasında ahlâk-ı fazıla ashâbı çoğalır ve insan-ı âtiye bu suretle yetiştirilirse belki o zaman ba's-ü bade'l-mevt sırrına mazhar olur, gasb edilen hakkı istirdada muvaffak olurlar. Yoksa ilelebet mahkûm, zincir-i bend-i esaret olarak yaşamak zilletine katlanırlar...

335 1 Nisan sabahında Averof zırhlısı İzmir limanında gözükmüştü. Etraf der-akab²⁵ mavi beyaza büründü. Rumluk Yunanlılık mahâfili²⁶ azim meserretler²⁷ içinde idi. Zırhlı kumandanı Mavridis aynı zamanda Yunan mümessili idi. Rumlar hal-i faaliyette idi. Konsoloshane kapısına krallık bandırası çekilmiş olduğu gibi Ayafotini Kilise de her fırsattan bil-istifade Yunan sancağını asmakta tereddüt göstermiyordu. Rumlar her vesile ile taraf taraf hâdiseler çıkarmaktan hâli kalmıyorlardı. Azim nümayişler²⁸ yapılıyordu. Venizelos kadar bir dâhi olan, milletin halâsı²⁹ için bütün şeytaniyetini izhâr³⁰ ve hiçbir kuvvetten korkmayan ve çekinmeyen Metropolit Hrisostomos bu hâdisatın yegâne âmil ve mürettibi idi. Rumlar hâdisata tamamen değilse bile herhalde kısmen vakıftılar. Evvelâhir İzmir Yunanlıların olacak ve biz de iltihâk eyleyeceğiz diyorlardı. Türkler Rumlardan, Ermenilerden, Yahudilerden soğumuşlardı çünkü şu felâketli anımızda üç beş asırlık hukuku, rabıtayı unutarak bir taraftan onlar da lâşemiz³¹ üzerinde oynamaya, gezinmeye başlamışlardı. Vatandaşlar dediğimiz bu nankör anasır ise Türklük, Osmanlılık, hatta Müslümanlık aleyhine kıyam etmiş³², Türk ve Osmanlı hükümetine nihayet vermek için var kuvvetleriyle çalışmaktan fârig³³ olamıyorlardı. Maksatları yedinci madde ahkâmına istinaden İzmir'i işgal ettirmektir. Hükümet bu hakayıka³⁴ vakıftı. Rumların niyyât-ı muzmerini³⁵ herkes biliyordu ve fakat bir şey denilemiyordu. Şurada burada çıkarılan hâdiselere göz yumuluyordu. Anasırın hoş geçinmesini teminen hükümet-i merkeziye şehzadegânın riyaseti

20 Boyun eğme

21 Kapıdan mihraba kadar, baştan aşağı

22 Çürümüş, bozulmuş

23 Öldükten sonra dirilmeye inanıyor değilim

24 Fesada uğratılma, bozma

25 Hemen, arkasından

26 Toplantı yerleri

27 Sevinçler, şenlikler

28 Gösteriler

29 Kurtuluş, kurtulma

30 Gösterme, meydana çıkarma

31 Mecazi: Zayıf, bitkin, işe yaramaz, ölü gibi olan kimse veya şey

32 Ayaklanmış

33 Vazgeçmiş, çekilmiş

34 Hakikatler, gerçekler

35 Gizli niyetlerini

altında taraf taraf heyât-ı nasiha³⁶ göndermekten fârig olmuyordu. Mayıs 335 ibtidasında³⁷ Şehzade Abdürrahim Efendi'nin riyaseti tahtında İzmir'e de bir heyet-i nasiha geldi. Türkler tarafından parlak bir surette istikbâl³⁸ edildiler. Gerek istikbâllerinde gerek teşyîlerinde³⁹ yapılan merasime hiçbir Rum iştirâk eylememiştir. Vakta ki an-ı felâket yaklaştı mayısın on ikinci, on üçüncü günlerinde İzmir'in işgal edileceği sözleri her ağızdan işitilmeye başlandı. Selahattin Bey mezunen İzmir'de idi. On dördüncü çarşamba günü sabahleyin beraberce evden çıktık, hükümete gittik. Şâyia kuvvet ve ehemmiyetle tekrar ediliyordu. Vergi müdüriyetinden telakki eylediğimiz emirnamede mevcudünün bila-ifate-i vakt⁴⁰ teslim-i sandık edilmesi merkezinde idi. Öğleyinden sonra yeni kalenin düvel-i mütelifi⁴¹ tarafından işgal edildiği ve düvel-i müşarünileyhin⁴² konsoloshanelerine birer müfreze asker çıkarıldığı haberleri geldi. Akşamüzeri yine Selahattin Bey'le beraber sahih bir malûmat alabilmek için askerî kiraathanesinde, hükümet koridorlarında geziniyor ve herkesten bir malûmat almaya çalışıyorduk. Kamil Paşazade Osman Bey geldi, Ayafotini Kilisesi'nde Yunan mümessili Mavridis tarafından ahaliye hitaben irad olunan nutukta dört yüz bu kadar seneden beri Türk hâkimiyeti, Türk mezâlîmi altında ezilen Rumluğun bugünden itibaren yeni bir hayata parlak bir istikbâle nâil olduğunu, Türk hâkimiyetinin zevâl bulduğunu, yarın sabah saat sekizden itibaren İzmir'in işgal edileceğini ve idare-i örfiye⁴³'nin bu saatten itibaren ilan edilmiş bulunduğunu, İzmir'in anavatana iltihâk ettiğini ve herkesin işiyle kaydıyla meşgul olmasını ve Türklere ve Müslümanlara hürmetkâr olmalarını tavsiye ettiğini söyledi. Bu hitabe şüphesiz Rumca söylenmiş ve Osman Bey iyi Rumca bildiği için söylenen sözleri tamamen zapt etmiştir. O esnada vali ile temasta bulunan zevat avdet etti. Maatteessüf bunun yani Yunan işgalinin muhakkak olduğunu haber verdiler. Herkes derin bir düşünceye daldı, her çehrede azim bir ye's⁴⁴ alâmetleri müşâhede olunuyordu. Yapılacak yıkılacak bir şey yoktu. Çünkü iş işten geçmişti, vakit pek dar idi. Bir kısım gençlerle beraber Mekteb-i Sultanî'de toplanıldı. Her kafadan bir ses çıkıyordu ve fakat hiçbir şeye karar verilemiyordu. Hacı Şerif Paşazade Remzi Bey, "Efendiler bugün bir heyetle bütün mümessil-i askerîleri dolaştım. Hep aldığımız cevap maatteessüf Türkiye ölmüştür cevabından ibaret kaldı, iş bitmiştir, yapılacak hiçbir şey yoktur" dedi. Mûmaileyh⁴⁵ bir Fransız, bir İngiliz kadar İngiliz ve Fransız lisanlarına vakıf olduğundan tercüman sıfatıyla bu mükâlemelerin⁴⁶ umumunda hazır

36 Nasihat heyetleri

37 Başlangıcında

38 Birini karşılama

39 Uğurlama

40 Vakit kaybetmeksizin

41 İtilaf Devletleri

42 Adı geçen devletlerin

43 Sıkıyönetim

44 Elem, keder

45 Adı geçen kimse

46 Konuşmaların

bulunmuştur. Mekteb-i Sultani'de toplanan gençler daha akşamdan Yahudi mezarlığında toplanılmasına ve mümessillere buradan tekrar bir heyet göndererek Yunan askerinin çıkarılmasını ve düvel-i mütelifa tarafından asker çıkarılmasını temenni ve talep edecekti. Bu kararla dağılındı, yatsı namazından sonra yine bu gençler tarafından çıkarılan davullar, âdemler vasıtasıyla halk davet ediliyordu. Minarelerde salat-ü selamlar okunuyor, bülend-avaz ile tekbirler getirilerek ahali fevc fevc⁴⁷ azimet eyliyordu. Bu tedbirler hep boşuna idi çünkü her şey ihzâr⁴⁸ edilmişti, keyfiyet-i işgal daha evvelden malûm olsa idi belki bazı tedâbir ittihaz edilirdi. Hâlbuki iş işten geçmişti. Vakadan daha üç gün evvel işgale nezaret eylemek üzere İngilizler şark kuva-yı bahriyesi Amiralî Calthorpe İzmir'e gelmiş, kimsenin haberi yoktu. Çarşamba günü sabahleyin Amiral tarafından vilayete verilen bir notada mevâki-i askeriye'nin yedinci madde ahkâmına tevfikân düvel-i mütelifa tarafından işgal olunacağı, öğleyinden sonra verilen ikinci bir notada da İzmir'in Yunan askeri tarafından işgal edileceği bildirilmişti. Pek ânî olan şu hâdise karşısında gerek hükümetçe gerek ahalice şüphe yok ki yapılacak bir şey yoktu. Keyfiyet-i işgal emr-i vâki olunca ufak bir hareket hem neticesiz kalacak hem de binlerce kişi telef olmuş, kanları heder edilmiş bulunacaktı. Makam-ı vilayetin Yunan askerinin ihraç edilmemesi emrindeki mesaisi akim kalmıştır. Sabah oldu, saat beşte halk sokağa döküldü, esasen binlerce ahali uyumamış, Yahudi mezarlığında bulunuyordu. Şüphesiz ki çehreler müteellim⁴⁹ ve pek müteessir idi, hâdiseye mahsus saatin hululüne intizar ediliyordu. Vakt-i muayyende Kordon'a Yunan askerleri çıkarılmıştı. Kordon boydan boya dolmuştu, halâskâr ordunun karaya ayak basması teşîd⁵⁰ ediliyordu. Kışla ve hükümet semtine ayrılan kol harekete geldi. Bir kısım halk işgalden haber alamamıştı. Bunlar işi olup da Kordon semtine inenler birçok hakarete maruz kalmışlar ve fesleri yırtılmıştı. Süngülü tüfenklerle ilerleyen asker her önüne çıkanı süngülüyor ve dipçikliyordu. Kışla ve hükümet önüne varıldığında galeyân-ı hamiyetle İzmir'in pis ayaklar altında çiğnenmesini çekemeyen ve vatani uğruna ölmeyi tercih eden bir şahs-ı hamâset-perver tarafından atılan kurşun binlerce tüfenğin birden boşalmasına bâis⁵¹ oldu. Kışladan, hükümetten, otelden atılan tüfenkler herkesi korkuttu. Tüfenk sedaları İzmir'i alt üst etmişti. Türklerden ziyade Rumlar korkmuş, Yunan askerlerinden tüfenkleri atarak kaçanlar çok bulunmuştur. Hükümet ve kışla önündeki müsademe bir, bir buçuk saat kadar devam etti. Birkaç yüz Müslüman şehit düştükten sonra kışlaya ve hükümete dâhil oldular. Memurin-i hükümetten birçokları haziran maaşını alabilmek için daire-i hükümette bulunmakta idiler. Başta Valî Ahmet İzzet Bey olduğu halde defterdar Denizlili Mehmed Besim Efendi, maliye müfettişleri ve daha birçok memurin, hükümet koridorunda üç defa yaşasın Venizelos diye bağtırdıktan sonra iki sıra yapılmış ve hükümet

47 Akın akın, bölük bölük

48 Hazırlanma, hazır edilme

49 Elemelenen, acı duyan

50 Kutlama

51 Sebep olan

havalisiyle yolda üzerlerinde ne bulunabilmiş ise bütün paraları, saat ve kordonları parmaklarındaki yüzüğe varıncaya kadar hem de askerler tarafından olmak üzere resmen soyulmuş ve Birinci Kordon'da Zahir Borsası'na tıkları hapsedilmişlerdir. Kışlada aynı hal vâki olmakla beraber başka bir cinayet de ika edilmiştir. Makamlarında milletin âkıbet uğradığı felâkete ağlamakta olan Onuncu Fırka Ahz-ı Asker Reisi Miralay Süleyman Fethi Bey alçak, hain düşmanların üç defa yaşasın Venizelos teklifatına kelime-i şehâdetle mukabele etmiş olmasından kıymetdar vücudunun üç dört yerine süngü saplanmış ve aldığı cerimelerden ifâkat bulamayarak bir hafta sonra yevm-i işgale müsadif Perşembe günü şehiden vefat eylemişlerdir. Tanıdıklarımızdan Tilkilik Maliye Şubesi tahsil memur-ı sabıkı Nuri, Romanya'da Balkan komitesi reisi İngiliz Bukston biraderleri yaralayan ve bir müddet Romanya hastahanelerinde kaldıktan sonra ahiren İzmir'e gelerek Hukuk-ı Beşer gazetesini çıkarmaya başlayan mücahit Hasan Tahsin Recep Beyler kabile-i şühedâya iltihâk edenler meyanında bulunmuşlardır. Taraf taraf dağılan askerler saat ikiye doğru İzmir'in bütün mahallatını tutmuştur. Saat onda başlayan silah sesleri gecenin yarısına kadar devam etmiştir. Sabahleyin Selahattin Bey ile anneleri hanımı şimendüfere irkâb⁵² eyledikten sonra Tilkilik kahveleri önüne gelmiş vukuata intizar etmekte bulunmuştum. Silah sesleri üzerine çocuklarla beraber eve kapandık. Sükûnet gelinceye kadar evde oturdum. Hanemiz Tilkilik kahveleri ittisalinde Menzil Sokağı'nda on numaralı ve parka, yani meydanlığa nazır metin ve muhkem idi. Vukuatın evvelinden ahirine kadar şahsen hiçbir taarruza hiçbir zâyîata uğramadım. İşgal esnasında askerlerin de iltihâkiyla bir alay Rum yankesicileri, hırsızları tarafından Frenk Mahallesi'nde, sipahi pazarlarında, Başdurak'ta, Kemeraltı Caddesi'nde ve hükümet civarında ne kadar İslam mağazaları var ise kâffesi⁵³ soyulmuş, yağma edilmiş kezalik tertip olunan bu çeteler Karantina, Göztepe taraflarında yapmadık fecâyî kalmamış vakıa günü, gecesi, ertesi günü silah aramak bahanesiyle yağmagirlik devam etmiş ve ırz-şiken⁵⁴ bazı hâdisata da ictisâr edildiği⁵⁵ işitilmiştir. Kenar mahallatta Arapderesi'nde, Bozyaka'da bağ ve bahçelerinde bulunan ahali-i İslamiye de aynı fecâyîye maruz kalmışlardır. Çalınan eşya bedeli milyonlarca liraya baliğdir. Zarar ve ziyana pâyân⁵⁶ yoktur. Hele manevi zararın tazminine imkân bulunamaz. Gözümüz önünde cereyan eden şu mezâlîmi birer birer kaydetmeye imkân yoktur. Yunan askerlerinin hiçbir kıymeti, hiçbir meziyeti olmadığı esasen malûm idi. Şu hâdisatla bunların ne kadar cebîn⁵⁷, ne kadar namussuz, ne kadar alçak olduğu bir kat daha anlaşılmiş oldu. Bu askerin yalnız bir meziyeti vardır. O da hırsızlıktır, namussuzluktur⁵⁸. Bu mücadele esnasında şehit

52 Bindirilme

53 Hepsi

54 Irz kıran

55 Cesaret edildiği

56 Son, nihayet

57 Korkak, yüreksiz, alçak

58 İşgal sırasında yaşananlar için bkz. *Sabah*, "İzmir Nasıl İşgal Edildi", 26 Mayıs 1919

düşenlerin miktarı beş yüzden fazladır, aşağı değildir. Medeni Avrupa ve Avrupa mümessilleri şu hâdisata seyirci kalmışlardır. Yunanlıların işgalinden müteessir olan birçok ecnebiler görülmüş olduğu gibi bizimle beraber ağlayanlar da bulunmuştur. Ne çare ki keyfiyet-i işgal pek ânî, pek kahpece olmuştur. Gerçi Yunanlıların İzmir'i işgale hazırladıkları, yeltendikleri evvelden mahsûs idi. Salib-i Ahmer⁵⁹ teşkilatı namı altında vapur vapur asker getiriliyor, yerli Rumları asker kıyafetine koymak ve silahlandırmak için sandık sandık cephaneye ve silah taşınıyordu. Güya insanî bir vazife îka edilmiş olmak için Rum fukarasına elbiselik ve yemeklik tevzi edilmekte idi. Bu haller mukaddeme-i işgalden⁶⁰ başka bir şey değildir. Fakat bizim cemiyetler, Hürriyet İtilafçılar, İttihatçılar, Müdafaa-i Hukukçular yekdiğeriyle didişmekten, etrafa küfür savurmaktan, kundak koymaktan, sandalye kavgasından etraflarını göremiyor; içlerinden tehlikeyi görenler olduğu halde fırkacılık hırsı, fırkacılık gayreti kalplerini karartmış, gözlerini kör etmişti⁶¹. Muhtemel bir hâdiseye, muhtemel bir işgale hazırlanmamış, bir teşkilat-ı mahsusa vücuda getirmemişti. İzmir'i işgale gelen asker bidayette on binden çok aşağı idi. Arkadan peyderpey getirilenlerin adedi de nihayet on beş bini mütecaviz eylememiştir. Eğer bir teşkilat-ı mahsusa yapılırsa üç ve nihayet beş bin kişi silahlandırılmış, ihzâr edilmiş bulursa idi yerli çapulcular da iltihâk etmiş olduğu halde İzmir'in işgali pek müşkil olur ve Türkler kesmeye geliyor sedası birçoklarını denize dökerdi. Nasıl ki birkaç el silah atılmasıyla Yunan kabadayılarında birçoklarının silahlarını atarak savuştukları görülmüştür. Filhakika bir kuvve-i muntazama olmak ve arkasından kuvvetü'l-zan düvel-i muazzama bulunmak itibarıyla âkıbet İzmir'i işgal eylemeleri bir emr-i muhakkaktı. Fakat her ne olursa olsun eli kolu bağlı durmaktan ve bu yürek vaziyetinde kalmaktan ise pahalıya mal etmek Türklük ve Türklüğün seciyyesi⁶² olmalı idi. Ufak bir hâdiseye, birkaç el silah patlaması nasıl ki bunları korkutmuş ve ürkütmüştü. Rumlar ve Yunanlılar hâdiseye siz sebebiyet verdiniz silah atmasanız, mukabele eylemeseniz ne hırsızlık ne soygunculuk olacaktı ne de insan telef olacaktı diyorlar. Buna sebebiyet verenler de yine komiteciler, ittihatçılar demekten fâriğ olamıyorlar. Her kim olur ise olsun, kim sebebiyet vermiş bulunursa bulunsun İzmir'in işgali gibi müessif bir hâdiseye karşısında eli bağlı kalmak Türklüğün ve Müslümanlığın şî'arına⁶³ yakışmazdı. Namerd düşman ellerine düşmekten ve güzel İzmir'imizi çiğnetmekten ise ölmek elbette daha hayırlı idi. Birkaç yüz Türk ve Müslümanın bir avuç fedakârın kışla, hükümet ve meydanlarının mübarek ve şehit kanlarıyla

59 Kızılhaç. Abdullah Remzi Bey'in de işaret ettiği gibi Mondros Mütarekesi'nin ardından Yunanistan, Anadolu'ya Kızılhaç heyetleri ile beraber asker, casus, propagandacı göndermiş; aynı zamanda silah ve cephaneye de sevk ederek olası Yunan işgaline hazırlık yapmıştır. Mesut Çapa, Anadolu'da Yunan Kızılhaç'ının Faaliyetleri (1919-1920), *Tarih İncelemeleri Dergisi*, S. 7, Ankara, 1992, ss. 217-218

60 İşgalin başlangıcından

61 Cümlede düşüklük var.

62 Karakteri

63 Temel prensip, düstur

boyanması bizim için medâr-ı mefharet ve tesliyet⁶⁴tir. Bu şehit kafilesi İzmir fedakârları ilelebet hatıramızda şâmildir ve yaşayacaktır. Rumların, Yunanlıların hâdise hakkındaki şu kısa düşünceleri merdûd⁶⁵dur. Çünkü hırsızlığı yapan, soygunculuğu icra eden, mağazaları evleri yağma eyleyen katl-i nüfusa cüret gösteren, ırza namusa tecavüz eden hep asker hep o namussuz askerdir. Memurları soyanlar da yine bunlardır, yine bu rezil askerlerdir. Uyuz hükümetin askerleri şüphe yok ki kendisi gibi uyuzdur. Borsa'ya tıklan memurinden maada ele geçirilen diğer memurin ve zabitan da vapurlarda cem edilmişlerdir. Aç susuz yirmi dört saatten fazla süngülü efradın muhafazası altında bulundurulduktan sonra salıverilmişlerdir⁶⁶. Keyfiyet-i işgalin ve ânı takib eden vakayi ve hâdisatın binde biri zabt edilememiştir. Rumlar anavatana iltihâk eylemiş olduklarından dolayı tabiidir ki pek memnundurlar. Ermeniler de Türk hükümetinin zevâl bulmasından ve kendilerinin de müstefid olacaklarından ve büyük bir Ermenistan vücuda geleceğinden onlar da Rumlara iltihâkta işgal ordusunu selamlamakta gecikmemişlerdir. Musevilerin büyük kısmı, aklı, idraki yerinde olanlar asla vakar ve temkinlerini bozmuşlar ve aralık aralık teessürlerini izhâr etmekte bulunmuşlardır. İşgal esnasında Averof, Kilkis ve Limnos kruvazörleri limanda lenger-endâz⁶⁷ mehâbet idi.! Silah seslerini işittikleri zaman harp bayraklarını çekmişler, İslam mahallatını topa tutmak için güya bir vaziyet almışlar imiş. İşgal günü Ayafotini Kilisesi'nin de harp bayrağı çektiğini söylemişlerdir. Bundan maksat Türklerle, Müslümanlarla muharib olduğunu göstermek olsa gerektir. Henüz Osmanlı tâbiyetinden çıkmamış ve bu unvanı taşımakta bulunmuş olan bu kilisenin, Metropolit Hrisostomos'un ve yarânının şu harekât-ı bayağısına hayret etmemek elden gelmez. İzmir'in işgali 2-15 Mayıs 335/19 tarihine müsadif perşembe günüdür. Bugün; Türkler Müslümanlar için bir yevm-i meş'umdur: Bugün; Türklerin ve Müslümanların en güzel, en mamur memleketi en işlek bir limanı, Anadolu'dan koparılmış ve dün faraşımızdan çıkan namussuz ellere teslim edilmiştir. Bugün; Türklerin, Müslümanların şerefi, namusu, haysiyeti ayaklar altında çiğnenmiş, altı yüz senelik varlığı keen-lem-yekün⁶⁸ addedilmiştir. Bugünün faciası unutulmayacak, bugünde şehit düşen kıymetdar vücutlar kalb-i millette yaşayacak, bugün Türk ve Müslümanın bir yevm-i matem⁶⁹ olacaktır. Güzel İzmir, yeşil İzmir sevgili

64 Övünç ve teselli vesilesidir

65 Çürütülmüş, boşa çıkarılmış

66 Kışlaya yönelik Yunan askerinin saldırısı üzerine "*vakanın kasdî olduğuna tamamen kani olan*" Ali Nadir Paşa, ateş kesildikten sonra nizamiye kapısına çıktıklarını ve burada "*haysiyet ve şeref ve namus-ı hükümet ve askeriyeyi payimal eden ve şimdide kadar tarihin kaydetmediği cinayet ve fecayii ve harekete*" maruz kaldıklarını belirtmektedir. Ardından da Ali Nadir Paşa ve maiyeti ağır hakaret, saldırı ve yağma altında limandaki Yunan gemilerine götürülmüşler, 18 Mayıs sabah saat dokuza kadar da alıkonmuşlardır. *İzmir Fecayii*, "1 İzmir'in Suret-i İşgali, Harbiye Nezareti ve Umum Jandarma Kumandanlığına Gelen Raporlar ve sair Vesikalar", b.y., t.y., ss.13-14.

67 Demir atmuş

68 Hiç yokmuş, hiç olmamış gibi

69 Yas günü

İzmir tıpkı Bizanslılar gibi boğuşurken didişirken, haris emeller peşinde koşarken seni yine ellerimizle namussuzlara, namerd ellere teslim eyledik değil mi? Aman yarab bu ne fecâyî, bu ne felâket. Bugünleri görmekten ise ölmek daha hayırlı değil miydi, niçin canımızı almadın da bu felâketli, bu tahammül-sûz⁷⁰ günleri gösterdin? Dün hâkim bugün mahkûm öyle mi? İşte yine gözüm önünde süngüleriyle o hayâsız efrad geçiyor güya temin-i inzibat için devriye geziyor. Allahım bizde tahammül kalmadı ümmet-i Muhammedin dört seneden beri çektiği mezâlîme artık nihayet ver. Sevgiliciğin hürmetine bu kâbusu kaldır, defü ref et. Kudret ve azamet-i ileyhanın buna kadir olduğuna imanımız vardır. Ümmet-i Muhammede acı, merhamet eyle. Hayır hayır İzmir hiçbir zaman Yunanlı olmayacaktır olamayacaktır. İzmir; yine bir Müslüman memleketi yine bir Türk şehri kalacaktır. Osmanlılık ölmüş ise Müslümanlık ve Türklük ölmemiştir ila maşallah ölmeyecektir de. İzmir'in arkasında azim bir Müslümanlık bir Türklük vardır, yaşamaya azmetmiş bir gençlik vardır. Türk'ün şimdi eli kolu bağlıdır çünkü silahı alınmış, topu tüfengi müsadere edilmiştir. Fakat Türk'ün imanı alınmamıştır, bu imanı almaya kimse kadir değildir. İmanı kalbinde taşıdıkça, imanyla mücehhez oldukça Türklüğü yaşatacak intikamımızı alacak İzmir'imizi kurtaracaktır. Ey Müslüman yavrusu, ey Türk genci düşün ananın, babanın, kardeşlerinin, hemşehrilerinin hakkında yapılan mezâlîmi göz önüne al da düşün, hem çok düşün. Uyuma, felâketten ibret al, ona göre hazırlan. İntikamımızı bırakma. Sevgili İzmir'imizi kurtar. Biz âlem-i beşeriyet içinde bed-nam olduk, ahlâksızlıkla, hırsızlıkla, idaresizlikle itham edildik. Filhakika içimizde birçok ahlâksızlar vardı, hırsızlar da eksik değildi. Selanik'ten gelen dönmeler Anadolu'nun bâkir ahlâkını ifsâda çalışmadılar değil; var kuvvetleriyle çalışmakta kusur etmediler, fakat bunlar akl-ı kalil⁷¹ idi. Heyet-i umumiyenin alnı pak, mazisi temizdir. Ey Müslüman ve Türk genci hitabım sanadır, ahlâkını tasfiye⁷² et. Sana tahmil edilmek istenilen vazifenin ne kadar ağır olduğunu piş-i im'âna al. Bizi tahtie⁷³ etme. Biz; bir hürriyet-i kalilin esiri ve bâziçesi⁷⁴ idik çünkü arkamızda dayak vardı, nefy⁷⁵, tagrib edilmek⁷⁶, asılmak kesilmek vardı. İttihad ve Terakki hükümeti yalnız ahlâkı ifsâd etmekle kalmadı, yukarıda bir tafsil-i hikâyeye olduğu vechle âkîbet memleketleri teslim ve kendileri de firar etmekle zevâl buldu. Senin en birinci vazifen hiçbir kuvvete boyun eğmemek olmalıdır. Fikrine hâkim, ictihadına sadık olmalısın. İşte bu mezâyân⁷⁷dır ki memleketi kurtaracak, intikamımızı alacaktır. Sen de vatandaşların da esaretten kurtulmuş bulunacaktır. İzmir'in işgali bütün Anadolu Müslümanlarını, İstanbul halkını galeyâna getirmiş ve günlerce ağlatmıştır. İzmir Anadolu'nun

70 Tahammülü mahveden, yakan

71 Akli olmayan

72 Temizleme, saflaştırma

73 Yanlışını çıkartma

74 Oyuncağı

75 Sürme, sürgün etme

76 Memleketten çıkarma, uzaklaştırma

77 Üstünlüklerin, meziyetlerin

kalbi, çiğergâhı idi. Biz, birçok hatayıyat⁷⁸ ve seyyiâtımızdan⁷⁹ sonra bütün memleketlerimizin sabıkı vechle elimizde ve hâkimiyetimiz altında kalmayacağına kani idik. Fransa, İngiltere, Amerika gibi hükümet-i muazzamanın birinin vesayeti altına gireceğimizi zan ve tahmin eylemekte idik. Yunanlıların Asya-yı sügra sevâhiline⁸⁰ namzed olduklarını İzmir'in Yunanlılara verileceğini aralık aralık işitmekte idik fakat İzmir gibi bir şehrin nüfus-u umumiyesinin yüzde seksen üçünü Müslüman ve Türk teşkil eden koca bir vilayetin Yunanlılara bahş olacağına ihtimal vermiyorduk. Pek ânî ve kahpece olan işgal gözümüzü dört açmış ise de heyhat ki iş işten geçmiş bulundu ve yine heyhat ki İzmir bugün bir Yunan memleketi oldu. İşgal günü hanemden ayrılmadım üç gün hükümete de gitmedim, dördüncü günü arkadaşlar beni sürükledi, hükümete vardık. Bir de ne göreyim hükümet havalisi askerle lebaleb dolu. Bütün devâir⁸¹ alt üst olmuş, kasalar çekmeceler kırılmış ne var ise çalınmış, defterdarın hatta valinin odasındaki masalar üzerinde rakılar içilmiş tâ-be-sabah icra-yı sûr ve sürûr⁸² edilmiştir. Hükümeti, devâiri şu halde görmekten mütevellid⁸³ teessürümü bir türlü zapt edemedim. Her şey bana yalan gibi geliyor ve gelip geçici bir badire zan ve zehâbını veriyordu. Hükümetin bilfiil işgali ve hâkimiyet-i Osmaniye'nin zevâl bulmuş olması beni saatlerce ağlatmıştır. Kemeraltı, hükümet ve devâir bize birdenbire yabancı olmuş ve bize pek soğuk gelmiştir. Ahiren alınan malûmat-ı mütemmimeme⁸⁴ göre şühedânın miktarı üç binden fazladır. Gece Yahudi mezarlığına, Rum kabristanına şehit cesetlerinin gizli gizli defnedildiği tevâtüren⁸⁵ söylenmekte bulunmuştur. Bunların saklanmasıdaki maksat bizden korkularından değil, İzmir'de mevcut ecanibin, mümessillerin galeyâna gelmiş olmalarındandır. Hayat-ı milliyemizi pek ziyade ceriha-dâr eden ve gayrı kabil-i tedavi bir yara açan şu hâdiseyi, hâdisi-i nâgeh-zuhûru⁸⁶ burada bırakalım da sözü matbuata bırakalım, İzmir ve İstanbul matbuatını dinleyelim...⁸⁷

Şu beyannameyi⁸⁸ neşretmesinden dolayı kuvve-i işgaliye kumandanına teşekkür eylemeliyiz. Rum milletinin ne kadar hırsız ve çapulcu olduğunu

78 Hatalar

79 Kötülükler, suçlar, günahlar

80 Küçük Asya sahillerine

81 Daireler

82 Ziyafet, şenlik, neşe

83 Doğan, meydana gelen

84 Tamamlayıcı bilgiler

85 Ağızdan ağıza yayılarak

86 Birden bire ortaya çıkan olaylar

87 Bu kısımda, *Islahat, Müsavat, Sabah ve Köylü* gazetelerinin mayıs ayında yayınlanan kimi nüshalarındaki haberler iktibas edilmiştir.

88 Yunan İşgal Kumandanı Albay Zafiriü'nün 18 Mayıs 1919 tarihinde "*Aydın Vilayeti Rum Ahalisine Beyanname*" adıyla yayınladığı bildiri kastediliyor. Abdullah Remzi Bey, bu bildirinin tamamını hatıratına kaydetmiştir. Zafiriü, söz konusu bildiriye, yerli Rumların Türklere karşı silah kullandığını, Türklerin mallarının yağmalandığını, bu hareketlerin sorumlusunun ahlâksız bazı kimseler olduğunu ve asayışı sağlamak için sert tedbirler alınacağını ifade etmektedir.

bize bir kere daha göstermiş ve ispat etmiş, ecanibin de bir kat daha nazar-ı dikkatini celbe vesile olmuştur. İzmir hâdisesi Cumaovası vakayisi zaten düvel-i mütelife mümessillerini köpürtmüştü. Cumaovası'ndan ve etraf köylerinden gelen muhacirin kafilesini Tilkilik'te Teshiliye mektebine İngiliz ve Amerikalılar yerleştirmiş, her gün akşam ve sabah otomobillerle hâsılı ekmek, peynir, zeytin taşımakla, tevzi etmekle, fukaranın karnını doyurmakta bulunmuşlardı. Bilhassa Amerikalılar bu insaniyet-perver adamlar; bu muhacirinin ifadelerini zabt etmişler, zâyiatlarını kaydetmişler köylerine kadar giderek yanan, yakılan mahalleri birer birer gezmişler ve not etmişlerdi. On gün sonra yine onların muavenet ve delâletleriyle köylerinde iskân edilmişlerdi. İzmir'de şehit düşen efradın fotoğraflarını almak, malûm olanların, hüviyetleri anlaşılabilenlerin isimlerini zabt etmeyi de unutmamışlardı. Mülhakattan, işgal olunan mahallerden gelen havadisler ise Rumların çapulculuğa pek ziyade revaç vermiş oldukları merkezinde idi. İşte bu beyanname de görülen tazyik ve mecburiyet üzerine ilân edildi. Bu beyanname alelade bir şey değildir; hakka, kuvvete galebe çalmış ve itiraf-ı cürüme mecbur kılmıştır.

İzmir'in işgali mülhakatta, aksâm-ı bakiyye-i vatanda ve bilhassa İstanbul'da pek azim galeyân ve heyecanı mucib olmuştur. İstanbul halkı İzmir ve İzmir halkı için günlerce ağlamıştır. Hâdisenin içinde bulunduğumuz ve işgal olunan sevgili vatanımız olduğu halde İstanbullular kadar teessür duymadık dersem mübalağaya hamledilmemiş olmamalıdır. Yunanlılarla Selanik Müslümanları ve hassaten Giritliler pek çabuk yekdiğerine alışmışlar ve hatta sevmişler, sevişmişlerdir. Yerli ve asıl İzmirli Anadolu halkından başkaları hâdiseyi bir seyirci sıfatıyla ve evimizin ittisalinde müsteciren⁸⁹ ikamet eden Giritli Hasan Efendi isminde bir şahs-ı deni⁹⁰, hanesine Yunan bayrağı çekmekle izhâr-ı mâ-fi-z-zamîrden⁹¹ ve zımnen⁹² alkışlamaktan geri kalmamak suretiyle cibiliyetlerini göstermişlerdir. Giritliler ve ahiren Selanikliler, Rumeliler hicret eyledikleri zaman hükümet ve Anadolu halkı bu yılanları, bu ahlâksızları ağışına almış ve beslemişti. Şahsen kadir olsam, fikir ve kanaatimin sahibi bulunsam İzmir'de, mülhakatında bütün Anadolu'da ne kadar Giritli, Selanikli, Rumelili varsa umumunu çıkarır, temizler Anadolu'yu yeni baştan tasfiye eylerdim. Ne ise biz sadede gelelim⁹³...

İstanbul sevgili İzmir'imiz için günlerce ağlamış ve elyevm ağlamaktan fârig olmamıştır. İzmir'in ve mülhakatının işgali bütün Anadolu'yu yerinden oynatmış Türk ve Müslümanlık âlemini kan ağlatmıştır. İzmir'in işgali Osmanlı hükümetinin inkıraz bulmasına, harita-i âlemden silinmesine, taksimine doğru

89 Kiracı

90 Alçak, rezil, soysuz

91 Gönülden, içten gelen şekilde gösterme

92 Üstü kapalı

93 Hatıraların bundan sonraki kısmında İzmir'in işgalinin İstanbul'da yarattığı tepkiye ve toplanan mitinglere, işgal hakkında yapılan konuşmaların metinlerine ilişkin hayli uzun gazete haberlerine yer verilmiştir.

atılmış bir hâtve⁹⁴ idi. Türkiye'nin taksimi ve hilafet meselesinin mevzu-i bahs olması, halifenin İstanbul'dan çıkarılması Hind Müslümanları üzerinde nahoş bir tesir uyandırmış ve Hind Müslümanlarını galeyâna getirmiş olacaktır ki protestolarıyla yukarıda kaydettiğimiz bir telgrafa nazaran⁹⁵, İngiltere Dersaadet'in Türkiye havza-i idaresinde kalmasını talep etmek gibi bir hareket-i reciyeye mecbur edilmiş olsa gerektir. İzmir'e Fevkâlâde Komiser Esteryadi⁹⁶'nin nezdine müşavir sıfatıyla Yunanlılardan ziyade Yunanlı Giritli Naibzade Ali Bey -Drama mutasarrıfı imiş- namında Yunan hükümeti tarafından biri gönderilmiştir ki şeytanette, İslam aldatmakta, Yunan hükümeti lehine propaganda yapmakta Hrisostomos'a taş çıkarır denilse mübalağa edilmiş olmaz. Tertip ettiği yine kendisi gibi namussuz, ahlâksız adamlar vasıtasıyla Yunan halâskâr (!) ordularını selamlamakta ve alkışlamaktadır. Mülhakat ahalisinin, muteberanın, tüccarlarının müftülerinin Yunan ordularını istikbâl ettiklerini, şehirleri bila-vukuat⁹⁷ teslim eylemekte bulduklarını ve heyetler izam etmekte olduklarını işâ⁹⁸ eden, yazan, yazdırtan, tasni⁹⁹ eyleyen bu dinsiz mahlûk olduğuna şüphe yoktur. Hiçbir yerde hiçbir Müslüman istikbâl etmemiş ve davet eylememiştir. Bu, tezvirat¹⁰⁰tır, iftiradır. Bu müfterinin elbet bir maksadı vardır ki o da ihtimal Aydın vilayeti valiliğine Yunan hükümeti namına göz dikmiş olmasıdır. Yunan kralına çekilen tebrik telgrafına İzmir Belediye mebusları namına vaz olunan imza da muharref ve musanna¹⁰¹dir. İzmir Belediye Meclisi böyle bir telgrafa katiyyen imza etmediği gibi res'en¹⁰² bir telgraf da çekmiş değildir. Bu; çekilen telgrafa belediye azasından İskender oğlu Yvan gibi aslen Kayserili ve Türklerin nân¹⁰³ ve nân-ü nimetiyle perverde olmuş¹⁰⁴ ve o mevkie getirilmiş olan alçağın, imzasını İzmir Belediye Meclisi azasından demiş ve o suretle imza koymuş olmasından ibarettir. Yunanlılar İzmir'e, mülhakatında yerleşebilmek için hiçbir fedakârlıktan geri kalmamaktadırlar. Taraf taraf propaganda yaptırılmakta olduğu gibi için için mülkî, askerî, adlî, idarî teşkilat esaslarını izhâr eylemekte oldukları da hissedilmektedir. Yunanlılar henüz sulh konferansının İzmir hakkında bir karar-ı kat'isi olmadığı halde bir gün lâfzen bâki olan idare-i mülkiyeyi de yıkararak yeni bir emrivâki ihdasına kıyam eylemeleri varid ve hatta muhakkak nazarıyla bakılmakta ise de İtalya

94 Adım

95 21 Mayıs 1919 tarihli *Sabah* gazetesinde yayınlanan "İngiltere İstanbul'un Türk Kalmasını İstiyor" başlıklı Paris'ten gelen telgraf kastediliyor. Telgrafta, Hint Müslümanlarının protestosu sonucunda İngiltere'nin, İstanbul'un Türkiye'de kalmasını talep ettiği bilgisi yer alıyor.

96 Aristidis Stergiadis

97 Olaysız

98 Haber yayma, herkese duyurma

99 Uydurma, yakıştıma

100 Yalan dolan şeyler

101 Tahrif edilmiş, değiştirilmiş ve uydurulmuş

102 Kendi başına, kimseye danışmadan

103 Ekmek

104 İyilik ve bağışıyla beslenmiş, büyütülmüş

hükümetinin bu hususa pek itinâkâr olmalarından tevahhuş¹⁰⁵ eylemektedirler. Malûm olduğu vechle Kuşadası'nda, Söke'de, Meğri¹⁰⁶'de, Milas'ta, Bodrum'da, Mentеше ve bütün Antalya sevâhilinde İtalyanlar yerleşmiş bulunmaktadır. Zaten ilk Londra muahedesiyle ki İtalyanların bizim zümre aleyhine harbe girmesini intac¹⁰⁷ eylemiştir. Bütün İzmir ve Asya-yı sugra İtalya hükümetine vaat edilmişti. İşte bu iki kuvvetin, rekabetin çarpışmasıyla İzmir hâlihazır idaresini muhafaza eylemektedir. Yunanlılar İzmir'den ve mülhakatından hiç de çıkmak niyetinde değillerdir. Emr-i yevmileri şurada burada yapmakta oldukları teşkilat böyle bir niyetleri olmadığına bâhir¹⁰⁸ bir delildir. Maa-hazâ¹⁰⁹ gerek İtalyanların sulh konferansındaki zaman zaman tecellüdlere¹¹⁰ sulh konferansını terk eylemeleri, talep ve ısrarları, gerek Hind Müslümanlarının İngiltere hükümetini tazyik eylemeleri ve gerekse Hükümet-i Osmaniye'nin, veliahdın müracaat-ı mütevaliyesi¹¹¹ bulutları tamamen izale edememiş ise de herhalde lehimize doğru bir cereyan husule getirmiş olduğunda şüphe yoktur. İzmir'de şiddetli bir Yunan sansürü vardır. Lehte olan havadislerin katıyyen neşrine müsaade edilmemektedir. Aleyhte olanlar kendileri tarafından tasni' edilmiş bulunan telgraflar dünyanın her tarafına ulaştırılmakta kusur edilmediği tabiidir. Makam-ı vilayet şifre ile değil, alelâde telgraflarla bile Dâhiliye Nezaretiyle muhabere edememektedir. 25 Mayıs 335 tarihinden 4 Haziran 335 tarihine kadar İzmir'e gelen İstanbul gazetelerinin satılmasına müsaade edilmemiş ve fırınlarda yakılmıştır. Ahiren Fransız mümessil-i askerinin müdahalesiyle sansür kaldırılmış veya tahfif¹¹² edilmiştir. Sansür o kadar şiddetli o kadar bi-aman hareket ediyordu ki; mülhakatta meselâ Manisa gibi en yakın bir mahalde ne oluyor, nereleri işgal edilmiş, daha nereleri işgal edilecek bilinmiyordu. Ancak ufak bir tebliğ-i resmi memleketin anavatanın bir tarafının daha koparılmış olduğunu bize öğretiyordu. İstanbul'dan havadis almak gayrı mümkündü. Denilebilir ki İstanbul, İzmir fâciasını tamamıyla öğrenememiş, ittilâ¹¹³ hâsil edememiştir. Bu sırada inikad¹¹⁴ rivayet edilen Şuray-ı Milli de Yıldız'da akd-i ictima etmiş; fakat bir takım mâlâ-yâni¹¹⁵ ile işgalden sonra dağılmıştı. Bu müzakerâtı Manisa'da okudum. İzmir'e gelen İstanbul gazeteleri ihrak¹¹⁶ edilmiş olduğu cihetle bir daha elde edemedim. Söylenilen sözler hep yekdiğeri tenkit ediyor. Mütarekeden beri geçen zamanlar zarfında hiçbir şey yapılmamış ve kıymettar fırsatlar gaib edilmiş olmaktan bahisle

105 Ürkme, korkma
106 Fethiye (Muğla ilinin ilçesi)
107 Sonuç verme, doğurma
108 Besbelli, apaçık
109 Bununla beraber
110 İnat etme, ayak direme
111 Art arda gelen başvurular
112 Hafifletilme
113 Öğrenme, haberli olma
114 Toplanması
115 Faydasız, boş
116 Yakılma

muâheze¹¹⁷ ediliyor, sebab-i ictima'a vesile olan İzmir hâdisesi, vaziyet-i âhire hiç de nazar-ı dikkate alınmıyordu. Buna dair söz söyleyen yoktu. Ahlâka bir ibret, bir yadigâr olmak için aynen kaydedemediğime müteessifim. İşte tamam bu esnada merkez ve mülhakat, tam azim bir şûriş¹¹⁸, bir keşmekeş içinde yuvarlanmakta, Aydın vilayetinde işgal mütemadiyen etrafa dal budak salmakta olduğu bir sırada Fransız Generali (Desperey) tarafından verilen bir nota ile hükümet-i Osmaniye sulh murahhaslarının Versay Sulh Konferansı'na davet edildiği bildirilmekte idi.

Sulh murahhaslarımız Sadrazam ve Hariciye Nazırı Damat Ferit Paşa, sadr-ı esbak Tefvik Paşa olmak üzere taayyün etti. Maliye Nazırı Tefvik, Şura-yı Devlet Reisi Feylesof Rıza Tefvik beyler de müşavir olmak üzere intihab olundular. Heyet-i murahhasa ve bilhassa Ferit Paşa, maliye ve Şura-yı Devlet Reisi haklarında İstanbul matbuatında lehte ve aleyhte birçok makâlât yazıldı. Ferit Paşa padişahın ve milletin emin ve itimadına mazhar idi. Tefvik Paşa hakkında ise esasen söz söylemek caiz değildir. Çünkü müşarünileyh yegâne bir rical-i devlet idi. Ferit Paşa Fransız muhibbi, Tefvik Paşa İngiliz siyasetinin meftunu ve İngiliz muhibbi idi...

Şimdi yukarıda vadettiğimiz sancak keşidesi meselesine¹¹⁹ nakl-i kelam edelim: 13 Haziran Cuma günü badezzevâl¹²⁰ saat 3 sıralarında Gördesliler Birliği Şirketi'nin Ayayorgi Caddesi'nde vâki 59 numaralı şubeleri mağazasında bulunmakta idim. Herkesin kaçışmakta olduğunu, mağazaların kapatılmakta bulunduğunu gördüm. Ne oluyor neden kaçuyorsunuz sualime cevaben "geliyorlar" dan başka bir şey alamadım. Geliyorlar... Gelen kim, niçin geliyor, kimsenin anladığı yok. Muttasıl¹²¹ geliyorlar... Garibi şu ki kaçışanlar meyhanında omuzlarında tüfenk Yunan kabadayıları, Yunan'ın o meşhur kahramanları, İzmir Fatih (!) ve halâskârları da mevcut idi. Tüfeklerini ellerine alıp da mahal-i hâdisi neresi ise oraya gitmek, ahaliyi teskine çalışmak bu kahramanların cümleyi vezâifinden iken ahali ile beraber kaçmak, saklanacak kovuk aramak bu halâskârların (!) ne kıymette ne meziyette olduklarını ispata kâfidir. Yarım saat kadar sonra hâdisi sükûnet buldu, herkes saklandığı mahalden çıktı, dükkânlar açıldı. Mesele hakkında icra eylediğimiz tahkikatta mavi beyazdan bizâr¹²² olan bazı hamiyetli esnaf, bir aydan beri hasret-keşi bulunduğu allı beyazlı sancağını cuma gününü ni'me-l vesile ittihaz ederek çekmekte tereddüt etmemiş, Hisar Cami-i Şerif'i etrafı, Sipahi pazarları Tilkilik ve Kemeraltı'na doğru uzanan caddede mevcut bütün İslam mağaza ve dükkânları der-akab¹²³

117 Eleştirme, tenkit

118 Karışıklık, kargaşalık

119 15 Haziran 1919 tarihli *İstanbul* gazetesinde, işgalden sonra ilk defa İzmir resmi dairelerine Osmanlı bayrağı dikildiği bilgisi yer almıştır. Abdullah Remzi Bey, bu bilginin doğru olmadığına ilişkin, ileride konuya açıklık getireceğine dair not düşmüştür.

120 Öğleden sonra

121 Aralıksız, hiç durmadan

122 Rahatsız, usanmış

123 Hemen arkasından

hilalle bezenmişti. Hilalin kemal-i şan ve şerefle sallandığını, temevvüç¹²⁴ etmekte bulunduğunu gören birkaç hamiyetli genç, galeyânla hamiyetle Kantar Polis Karakolu'na giderek orada bulunan mavi beyazın indirilmesini ve yerine Osmanlı sancağının keşide edilmesini teklif ederler ve cevaba intizar eylemeden Yunan bayrağını indirmeye çalışsalar da bittab defedilirler. Çarşıya çıkan asker de bütün Osmanlı sancaklarını indirtir. İşte hâdise bundan ibarettir. Türkler güya Rumları kesmek için hazırlanmışlarmış. Türk çeteleri İzmir'i basacakmış. Akhisar, Soma taraflarında Türkler toplanmış geliyorlarmış! İstanbul gazetesinin İzmir devâir-i resmiyesine sancak keşide edilmiştir yolundaki havadisi de bundan galattır. Bu şüphesiz ki bir tezahürat-ı milliyedir. Bu gibi tezahüratın zaman zaman ibrazı, gösterilmesi menâfi-i milliye icabıdır. Şu küçük hâdise netice itibarıyla bütün karakollardan, mağaza ve dükkânlardan Yunan bayraklarının indirilmesi ile netice-pezir olmuştur. Fakat palikaryalar bu intikamlarını 19 Haziran Perşembe günü kışlanın dâhilindeki sancak direğine merasim-i mahsusa ile Yunan bayrağını çekmekle almışlardır...

Şuraya kadar lehimize aleyhimize yazılan makalatı, vürüd eden¹²⁵ telgrafları, resmi tebligatı kayd ve zabt ettik. Şahsen edinebildiğim malûmat, hâsıl ettiğim kanaat İzmir'in ebediyyen gitmiş olması merkezindedir. Çünkü Yunan fevkalade komiserliği yalnız asayişi temine uğraşiyor değildir. Memleketin menâbi-i servetini¹²⁶ taharri¹²⁷ etmekle beraber adli, idari, mali teşkilat da ihzâr etmiştir. Memleketin idaresini ele aldıkları günü ne yapmak lazımsa hepsi hazırlanmıştır. Bazı nikbin¹²⁸ arkadaşlarımız şu mütâlaamda isabet olmadığını ve pek acele etmekte bulunduğumu söylüyor ve serzeniş ediyorlarsa da iş kendini göstermekte olduğundan bila-lüzum kendimizi oyalamakta, aldatmakta mânâ olmadığı aşikâr ve pek âyân bir keyfiyettir. Dün öğleyin 20 Haziran Pazartesi İngiliz ve Yunan gemilerinden atılan ve İzmir âfâkını¹²⁹ sarsan zafer topları zahiren Alman müsâlahasının¹³⁰ imzası değil İzmir'in Yunanistan'a ilhakı topları idi, ilhakı ilan ediyordu. Ayafotini Kilisesi'nde bütün mümessilin huzurunda yapılan ayin başka bir mânâ ifade etmez. Birçok delil ve emarelerle beraber şu hal ispat etmektedir ki İzmir Yunanistan'ın hidemat-ı sadıkanesine¹³¹ (!) mükâfâten bahş ve hibe edilmiştir. Netice hem de katidir.

124 Dalgalanma

125 Gelen

126 Zenginlik kaynaklarını

127 Arama, araştırma

128 İyimser

129 Üfuklarını

130 Barışının

131 Sadık hizmetlerine

İki sahife yukarıda bayram namazı vesilesiyle ilan olunan tebliğ-i resmiyi¹³² unutmamak lazımdır. Üç Ramazan Yunan topçusunun işaretiyle iftar ve sahur ettiğimiz gibi bayram namazını da Yunan süngülerinin muhafazası altında eda ettik. Bu ne küstahlık ne cürettir ki “İslam ahalisini vazife-i diniyyelerini bila-havf¹³³ ifaya serbest olduklarını tebliğ ederiz” diyor daha sonra da “asâkirin¹³⁴ İslam ahalisini vazife-i diniyyelerinin ifasında mâni olmayacakları gibi bilakis icrasını teshil¹³⁵ ve kendilerini muhafaza edecektir” kaydıyla ve vezâif-i esasiye-yi diniyemize müdahale ediyor. Hani ya edyan serbest idi, kimsenin mukaddesatına izzet-i nefesine ilişilmeyecekti. Va-esefaki süngüler altında bizi eda-yı salata davet ve mecbur ettiler. Hâkimiyet-i milliyenin ne demek olduğunu takdir edemeyip de bir Efsun askerinin hane tahliye ettirmesini, yine bir Yunan neferinin vazife ve salahiyeti harici bedel-i icar tahsil edivermesinin adalet suretinde kabul ve alkışlamak isteyen hemşehrilerimizden (...) ¹³⁶ gibi sebük-mağz¹³⁷ların elim olduğu kadar izzet-i nefsi milliyi cerihadar eden¹³⁸ şu tebligat karşısında utanmaları, sıkılmaları lazım gelirken bilakis lisan-ı zehir-feşânımızı¹³⁹ açarak izhâr-ı mâ-fi-z-zamir eylemekte olduklarına ve hatta içimizde böyle adamlar bulunmuş olmasına hayret ve ağlamamaktan insan fâriğ olamıyor. Hâkimiyetin kıymeti Yunan süngülerinin icra-yı faaliyete gelmesiyle anlaşılacaktır. O zaman bunun kıymeti anlaşılacak ise de heyhat ki iş işten geçmiş olacaktır... Mütâlâatıma şimdilik nihayet vereceğim. Vukuat birbirini vely ve takip etmektedir. İtminan-ı kalple değil kemal-i endişe ile günleri takip edelim.”

132 Ramazan Bayramı'na ilişkin Yunan Genel Karargâhı'nın 28 Haziran 1919 tarihinde yayınladığı tebliğ kastediliyor. Bayram dolayısıyla Müslümanların dini vazifelerini yerine getirmelerinde serbest olduklarını ilan eden bu tebliğ, *Müsavât* gazetesinde “Yunan Karargâh-ı Umumisinden” başlığı altında yayınlanmış ve Abdullah Remzi Bey, bu tebliği hatıratına kaydetmiştir.

133 Korkusuzca

134 Askerlerin

135 Kolaylaştırma

136 (...) ile ifade edilmiş, isimler verilmemiştir.

137 Beyinsiz, akılsız

138 Yaralayan

139 Zehir saçan

2. HATIRATIN DEĞERLENDİRİLMESİ VE DESTEKLEYİCİ UNSURLARI

Abdullah Remzi Bey'in, "milletin halâsı için bütün şeytaniyetini izhâr ve hiçbir kuvvetten korkmayan ve çekinmeyen" biri olarak tanımladığı Metropolit Hrisostomos, yerli Rumların birleşmeleri ve cesaretlendirilmeleri hususunda İzmir'deki örgütlenmelerin başını çekmekteydi¹⁴⁰. Nitekim Birinci Dünya Savaşı sonrasında, zararlı hareketlerinden dolayı Osmanlı Hükümeti tarafından İzmir'den uzaklaştırılan Hrisostomos, 1919 yılı başında İzmir'e dönmüş ve buradaki yerli Rumların, Yunan işgali sırasında nasıl bir yol izleyecekleri konusunda örgütlenmelerinde büyük çaba sarf etmiştir. Bu bağlamda, İstanbul Patrikhanesi ve Atina ile sürekli temasta bulunmuştur¹⁴¹.

Abdullah Remzi Bey'in, İzmir'in işgal edildiği haberini alır almaz "sahih bir malûmat alabilmek için askerî kiraathanesinde, hükümet koridorlarında geziniyor ve herkesten bir malûmat almaya çalışıyorduk" ifadesi, Haydar Rüştü Öktem'in şu ifadeleri ile adeta tamamlanmaktadır: Öktem'in anlatımına göre, İngiliz görevliler Morgan ve Smith'in etrafı, hükümet konağının çıkışında dışarıda bekleyen kalabalık tarafından çevrilir. İçlerinden biri İngilizce olarak şunları söyler: "İngilizlerin, İzmir'in Yunan toprağı olmasına müsaade etmemesi gerekir. Bunu kabul etmeyeceğiz, biz daha ölmedik. Burada büyük kötülükler yaşanacak, biz ölebiliriz fakat başkaları da ölecek". Hükümet konağı önünde bekleyen gençler Ali Nadir Paşa ile de karşılaşır "Paşa ne yapmak lazımsa söyleyiniz yapalım. Bizi eli kolu bağlı düşmana teslim mi edeceksiniz?" diye sorarlar¹⁴².

Hatıratta sözü geçen Mekteb-i Sultani toplantısı ise İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmanlı Cemiyeti'nin çatısı altında, özellikle Türk Ocakları üyeleri ve Mekteb-i Sultani öğretmenlerinin de içinde bulunduğu bir grubun çabaları sonucunda gerçekleştirilmiştir. Bu grup, aynı zamanda düzenledikleri çeşitli toplantılarda işgal karşısında neler yapılabileceği sorusuna yanıt aramışlardır. Mekteb-i Sultani'de toplantılar sürerken Vali İzzet Bey ile görüşmek üzere bir heyet seçilmiş ve Vali, bu heyete bir ilhakin söz konusu olmadığı, herkesin evlerine geri dönmeleri gerektiği, hükümetin ülkenin haklarını ve Müslümanların çıkarlarını korumak adına gerekli önlemleri alacağı doğrultusunda sözler sarfetmiştir¹⁴³. Vali ile görüşmelerden bir sonuç çıkmayınca Mekteb-i Sultani'de toplanmış olan söz konusu grup, barışçıl yollarla işgale karşı direnmek için İlhak-ı Red Heyet-i

140 Gürhan Yellice, "Megali İdea mı Mare Nostrum mu? Mondros Mütarekesi'nden İzmir'in İşgaline İtalyan-Yunan İlişkileri ve Propaganda Savaşı, 1918-1919", *Tarih Okulu Dergisi*, Sayı XXXVI, Ekim 2018, s. 190.

141 Nilüfer Erdem, *Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekatı 1919-1923*, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2009, s. 52.

142 Haydar Rüştü Öktem, *Mütareke ve İşgal Anıları*, Hazırlayan Zeki Arıkan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, s. 66.

143 Selçuk Ural, Mehmet Okur, "Vali İzzet Bey'in Kaleminden İzmir'in İşgali", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C. 8, Sayı 17, Erzurum, 2001, s. 269.

Milliyesi adıyla bir kurul seçme ve protesto mitingi düzenleme kararını almıştır. Mekteb-i Sultani dışında, Türk Ocağı'nda yapılan bir diğer toplantıda, yine işgal karşıtı miting düzenleme kararı alınmıştır ve Maşatlık'ta düzenlenecek olan mitinge yönelik birden fazla çağrı metinleri oluşturulmuştur. Reddi İlhak Cemiyetinin hazırladığı beyanname de Haydar Rüştü Öktem'in onayıyla *Anadolu* gazetesi matbaasında basılmıştır. Bu çabaların sonucunda Maşatlık'ta büyük bir kalabalık toplanmış ve Müslüman ahali Yunan işgaline karşı direnişe çağrılmıştır¹⁴⁴.

Abdullah Remzi Bey'in, "Çarşamba günü sabahleyin Amiral tarafından vilayete verilen bir notada mevâki-i askeriyenin yedinci madde ahkâmına tevfikân dâvel-i mütelife tarafından işgal olunacağı, öğleyinden sonra verilen ikinci bir notada da İzmir'in Yunan askeri tarafından işgal edileceği bildirilmişti." cümleleri ile ifade ettiği olay, işgalden bir gün öncesinin gelişmeleridir. Nitekim 14 Mayıs günü, Amiral Somerset Arthur Gough Calthorpe'un İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edileceğini bildiren notası, İzmir Bölge Kontrol subayı olarak görev yapan İngiliz Yarbay Ian Smith tarafından sabah saatlerinde 17. Kolordu Komutanı Ali Nadir Paşa'ya, akşama doğru da Vali İzzet Bey'e iletilmiştir¹⁴⁵.

"Kışla ve hükümet önüne varıldığında galeyân-ı hamiyetle İzmir'in pis ayaklar altında çiğnenmesini çekemeyen ve vatani uğruna ölmeyi tercih eden bir şahs-ı hamâset-perver tarafından atılan kurşun binlerce tüfengin birden boşalmasına bâis oldu." cümlesi ile işgalin ilk günü yaşananlar hakkında Abdullah Remzi Bey'in verdiği bilgiler dikkat çekicidir. İşgal, Pasaport'tan Konak Meydanı'na gelen Efsun alayının, saat kulesi ve kışlayı geçip Kemeraltı girişine geldiğinde bir veya bir kaç el silah sesi duyulması ile seyretmiştir. Akabinde önce Yunan askerleri saat kulesi civarına çekilip siper alarak yaklaşık kırk beş dakika boyunca kışlaya, hükümet konağına ve alana bağlanan caddeler ile binalara ateş etmeye başlamışlardır. Bu ateş sonucunda, çok sayıda Müslüman hayatını kaybetmiştir. İşgal, bir yandan büyük bir kargaşaya neden olurken bir yandan da şehir yağmaya maruz kalmıştır¹⁴⁶. Dikkati çeken husus, Abdullah Remzi Bey'in ilk kurşunu atan şahıs olarak Hasan Tahsin Recep'in adını vermeyip ilk kurşunu atanın, "hamâset-perver" bir şahıs olduğunu belirtmekle yetinmesidir. Bununla beraber, 18 Mayıs 1919 tarihli *Ahenk* gazetesinde de ilk kurşunu atan şahsın Hasan Tahsin olduğuna dair bir bilgi bulunmamakta; Hasan Tahsin'in şehit olduğu şu sözlerle ifade edilmektedir: "Hukuk-ı Beşer refikimizin sermuharriri Hasan Tahsin Recep Bey'in de kargaşalık esnasında şehit düştüğünü

144 Haydar Rüştü Öktem, *Mütareke ve İşgal Anıları*, s. 63.

145 Buğra İnal, "Bir İngiliz Subayın Gözünden İzmir'in İşgali ve Yaşananlar", *Büyük Taarruzun 90. Yılında Uluslararası Milli Mücadele ve Zafer Yolu Sempozyumu 02-04 Ekim 2012/Uşak*, Yayına Hazırlayan: Arzu Güvenç-Murat Saygın, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Cilt II, Ankara, 2014, s. 1212. Mihail Rodas hatratında ayrıntılı bilgi mevcuttur. rit milletvekilinin itibaren tedirgin ettiğini olası bir direnişi önlemek iç

146 Mithat Kadri Vural, "İzmir'de "İlk Kurşun" Hâdisesine Dair Bazı Tanıklıklar", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. XIX, Özel Sayı, 2019, s. 57.

*kemal-i teessüfle öğrendik. Cenâb-ı Allah gani rahmet eylesin..."*¹⁴⁷. *Islahat* gazetesine de "Bu esnada meçhul bir semtten, patlayan silah sedası hâdisenin vukuuna sebebiyet vermiştir" cümlesi ile yansıyan satırlar, Hasan Tahsin'i işaret etmemektedir¹⁴⁸. İşgalin ilk günü yaşanan hâdiselerden söz eden *Vakit* gazetesinde, çatışmanın Yunan askerleri ve Rumlar tarafından başlatıldığı iddia edilmektedir¹⁴⁹. *Sabah* gazetesinin haberi ise *Vakit* gazetesinin haberini destekler nitelikte olup ilk ateşi Yunanlıların açtığı doğrultusundadır¹⁵⁰. *İkdam* ve *Tasvir-i Efkâr* gazetelerinde, Hasan Tahsin'in vefat haberi verilirken ilk kurşunu attığına dair herhangi bir bilgiye rastlanılmamaktadır¹⁵¹. Söz konusu gazetelerde yer alan bu bilgiler, Abdullah Remzi Bey'in ifadesini desteklemektedir¹⁵². Öte yandan ilk kurşunun kim ve kimler tarafından atıldığı konusunda çeşitli yaklaşımlar olsa da hiçbir resmi metinde Hasan Tahsin ismi, ilk kurşunu atan kişi olarak gösterilmemiştir. Hatta birçok resmi metinde ve kaynakta ilk kurşunun bir Rum tarafından atılmış olabileceği ihtimali kuvvetle vurgulanmıştır¹⁵³.

Abdullah Remzi Bey'in, Anadolu'daki Giritliler hakkındaki görüşlerine gelince, düşüncelerinin, Mihail Rodas'ın düşünceleri ile uyuşmadığı görülmektedir. Nitekim Abdullah Bey tarafından "ahlâksız", "yılan" gibi tabirlerle ağır biçimde eleştirilen Giritli Türkler, Yunan hükümeti için bir tedirginlik unsuru olmuştur. Yunan hükümeti, Giritli Türkleri, Yunan işgaline karşı çıkabilecek önemli bir grup olarak nitelendirmiş ve işgal sırasında olası bir direnişi önlemek adına birtakım tedbirler almaya çalışmıştır. Bu doğrultuda, işgalden daha önce 1919 Şubat'ında, Giritli Müslümanlar üzerinde tesiri olan Kandıye mebusu Mihail Makraki, Venizelos'un emriyle İzmir'e gönderilmiştir. Öyle ki Giritli Türklerin sevgi ve saygısını kazanmış bir şahıs olan Makraki, onlara, İzmir'de hiçbir harekete karışmamalarını ayrıca İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin tahriklerine de alet olmamalarını tembihlemiştir¹⁵⁴.

147 *Ahenk*, 18 Mayıs 1919

148 Sabitzade Emin Süreyya, "Tarihi Bir Şahadet Vali İzzet Beyefendi Hakkında", *Islahat*, 27 Mayıs 1919

149 *Vakit*, 20 Mayıs 1919

150 *Sabah*, 22 Mayıs 1919

151 *İkdam*, 24 Mayıs 1919; *Tasvir-i Efkâr*, 26 Mayıs 1919

152 Mithat Kadri Vural, "Belgelerin Gözünden Hasan Tahsin ve" İlk Kurşun" Meselesine Yeniden Bakmak", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Güz 2019, ss. 393-401

153 *İzmir Fecayii*, "1 İzmir'in Suret-i İşgali, Harbiye Nezareti ve Umum Jandarma Kumandanlığına Gelen Raporlar ve sair Vesikalar", b.y., t.y., ss.13-14.

154 Sevilay Özkes, *Mihail Rodas'ın Anıları ve Önemi*, DEÜ, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 1992, s. 40.

Sonuç

15 Mayıs 1919'da gerçekleşen Yunan işgali, Milli Mücadele sürecinde en önemli dönüm noktalarından biri olarak kabul edilir. Yunan işgali ile birlikte silahlı direniş kitleselleşerek organize hale gelmiştir. İşgal nedeniyle hiç olmadığı kadar yabancı ülke temsilciliklerine muhtıralar ve protesto telgrafları gönderilmiş, ülke içinde protesto gösterileri düzenlenmiş ve çok sayıda kişi bu gösterilere katılmıştır.

Yunan ordusunun işgal sırasında ortaya koyduğu şiddetin, Müslüman unsurlar tarafından büyük bir tepkiye yol açtığı bilinen bir durumdur. Öte yandan Anadolu'nun olası bir Yunan işgaline maruz kalması ihtimali savaş bittiğinden beri devlet bürokrasisi ve kamuoyu nezdinde büyük bir tedirginlik kaynağı idi. Yunanistan'ın İzmir'i ve Batı Anadolu'yu ilhak amacıyla olduğu ve işgal hareketinin kalıcı nitelikte olacağı bilinmekteydi. Dolayısıyla özellikle Balkan Savaşlarından sonra Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında yaşanan çatışma mikro alana da yayılarak Müslümanlar arasında adeta bir beka meselesi halini almıştır. Bu durum Anadolu'daki birçok unsur için kişisel beka ile vatanın bekasını özdeşleştirmiştir.

İzmir'in Yunan ordusu tarafından işgali sadece Osmanlı Devleti'nde gündem oluşturmamış, Avrupa'dan Hindistan'a kadar çok geniş coğrafyada çeşitli tepkilerle karşılanmıştır. İşgal sırasında ve sonrasında oluşan tepki sonucunda Yüksek Konsey, 18 Temmuz 1919 tarihinde yapmış olduğu toplantıda İngiltere, Fransa, İtalya ve Amerika delegelerinden teşkil edilecek bir komisyonun kurulması ve bu komisyonun amacının 15 Mayıs 1919 tarihinden itibaren İzmir'de yaşanan olayların araştırılması olarak ilan etmiştir. Amerika adına Yüksek Komiser Amiral Mark Lambert Bristol, Fransa adına General Georges Hippolyte Bunoust, İngiltere adına General Robert Hare, İtalya adına General Alfredo Dall'Olio komisyonda üye olarak görevlendirilmiştir. Komisyonun raporunda; bir yandan işgal sırasında Türk idareciler tarafından hiçbir karşı bir eylemde bulunulmadığı, antlaşmalara uygun şekilde Türk askerlerinin kışlalarda kaldığı ve silahlarının toplatıldığı belirtilirken diğer yandan Türk makamlarının gayretlerine karşın Yunan yetkililerin güvenliğinin sağlanması için gerekli önlemleri almadıkları ifade edilmiştir.

Bu bağlamda Abdullah Remzi Bey'in hatıratı, Anadolu'dan başlayarak geniş bir coğrafyada büyük akisler yaratan İzmir'in işgali sırasında ve sonrasında neler yaşandığı sorusuna kısmen cevap vermesi açısından son derece değerlidir. İzmir'de işgale giden süreç ve 15 Mayıs 1919 gününe dair çeşitli tarihsel anlatılar mevcut iken işgal sonrası dönem için kaynak bulmak son derece güçtür. Buna yol açan birinci faktör, Yunan işgal yönetiminin ciddi bir sansür uygulamasına başvurmasıdır. Nitekim İzmir'de sansür için bir birim oluşturulmuş ve başına da Mihail Rodas getirilmiştir. Müslüman basın

üzerinde uygulanan sansür, İzmir'de yaşananların gazete sayfalarına taşınarak tarihsel anlatıya taşınmasını engellemiştir. Bunun yanında şehirde işgalden sonra Osmanlı devlet bürokrasinin tasfiye edilmesi resmi kayıt tutulmasının önüne geçmiştir. 15 Mayıs 1919 günü yaşananlar ile ilgili şehirdeki askeri ve sivil bürokrasi eliyle başkente birçok rapor gönderilmiş ve bu raporlar özellikle çatışmanın başladığı an ve sonrasında yaşanan Yunan saldırılarıyla ilgili birçok ayrıntının günümüze kadar ulaşmasını sağlamıştır. Diğer yandan İzmir'de eli kalem tutan aydınlar, Türk Ocağı ve Mekteb-i Sultani çevresinde toplanmıştır. İşgal öncesinde veya akabinde bu aydınların büyük bir kısmı şehri terk etmek zorunda kalmıştır. Haydar Rüştü Öktem, Mustafa Necati, Vasıf Çınar, Ahmet Talat Onay, Morali kardeşler ilk akla gelen isimlerdendir. 15 Mayıs ve öncesini içeren önemli ayrıntılara sahip metinleri kaleme alan bu aydın kesimin şehri terk etmesi, işgal dönemi ile ilgili kayıt sayısının son derece sınırlı kalmasına yol açmıştır. Bu doğrultuda, kenti terk etmeyerek elinden geldiğince kayıt tutmaya çalışan Abdullah Remzi Bey'in çabaları takdire şayandır.

KAYNAKÇA

I. Süreli Yayınlar

Ahenk

Islahat

İkdam

İstanbul

Sabah

Tasvir-i Efkâr

Vakit

II. Kitaplar

İzmir Fecayii, "1 İzmir'in Suret-i İşgali, Harbiye Nezareti ve Umum Jandarma Kumandanlığına Gelen Raporlar ve sair Vesikalar", b.y., t.y.

ÖKTEM, Haydar Rüştü, *Mütareke ve İşgal Anıları*, Hazırlayan Zeki Arıkan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991.

YEĞİNOBALI, Nihal, *Cumhuriyet Çocuğu*, Can Yayınları, İstanbul, 2014.

III. Makaleler

ÇAPA, Mesut, Anadolu'da Yunan Kızılhaçı'nın Faaliyetleri (1919-1920), *Tarih İncelemeleri Dergisi*, S. 7, Ankara, 1992, ss. 217-226.

İNAL, Buğra, "Bir İngiliz Subayın Gözünden İzmir'in İşgali ve Yaşananlar", *Büyük Taarruzun 90. Yılında Uluslararası Milli Mücadele ve Zafer Yolu Sempozyumu 02-04 Ekim 2012/Uşak*", Yayına Hazırlayan: Arzu Güvenç-Murat Saygın, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Cilt II, Ankara, 2014, ss. 1209-1230

- URAL, Selçuk-OKUR Mehmet, "Vali İzzet Bey'in Kaleminden İzmir'in İşgali", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C. 8, Sayı 17, Erzurum, 2001, ss. 267-274.
- VURAL, Mithat Kadri, "Belgelerin Gözünden Hasan Tahsin ve "İlk Kurşun" Meselesine Yeniden Bakmak", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Güz 2019, ss. 378-414.
- VURAL, Mithat Kadri, "İzmir'de "İlk Kurşun" Hâdisesine Dair Bazı Tanıklıklar", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. XIX, Özel Sayı, 2019, ss.155-174.
- YELLİCE, Gürhan, "Megali İdeamı Mare Nostrummu? Mondros Mütarekesi'nden İzmir'in İşgaline İtalyan-Yunan İlişkileri ve Propaganda Savaşı, 1918-1919", *Tarih Okulu Dergisi*, Sayı XXXVI, Ekim 2018, ss. 177-228.

IV. Tezler

- ERDEM, Nilüfer, *Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekatı 1919-1923*, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2009.
- ÖZKES, Sevilay, *Mihail Rodas'ın Anıları ve Önemi*, DEÜ, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 1992.

Extended Abstract

The Greek occupation, which took place on May 15, 1919, is accepted as one of the important turning points of the National Struggle process. It was known that Greece intended to annex İzmir and Western Anatolia and that the occupation movement would be permanent. The violence of the Greek army during the occupation caused a great reaction among the Muslim elements. Therefore, the conflict between the Ottoman Empire and Greece spread to the micro-area and became a matter of survival among Muslims. The occupation had great repercussions in all Anatolian lands and was protested. With the occupation, armed resistance began to become massive. On the one hand, protest telegrams were sent to the representatives of foreign countries, on the other hand, many demonstrations were organized within the country. The occupation did not only cause a reaction in the Anatolian lands, but it was also met with a reaction in a wide geography from Europe to India.

The liquidation of the Ottoman state bureaucracy after the occupation prevented official record keeping. In addition, the censorship that the Greek administration applied on the press during and after the occupation also prevented the transfer of the events to the newspapers. In addition to all these, the fact that the intellectuals had to leave the city before and after the occupation caused the number of records related to the period to be very limited. Among these intellectuals, Haydar Rüştü Öktem, Mustafa Necati, Vasıf Çınar, Ahmet Talat Onay and Moralı brothers are the first names that come to mind. From this point of view, the efforts of Abdullah Remzi Bey, who stayed in the city and kept records, are remarkable.

Abdullah Remzi Bey, who worked as a collection officer in the İzmir Mahmudiye Finance Branch, started to write his memoirs from the first day of the occupation. His memoir consists of two volumes and covers the events between 15 May 1919 and 20 May 1920. He wrote down his observations, testimonies, and views on events between these dates. He also quoted the news published in various newspapers of the relevant period. However, his views and comments do not belong only to the occupation period, but also to the II. Constitutional period. A large part of his memory consists of excerpts from various newspaper reports published in İzmir and İstanbul. Among these newspapers, there are

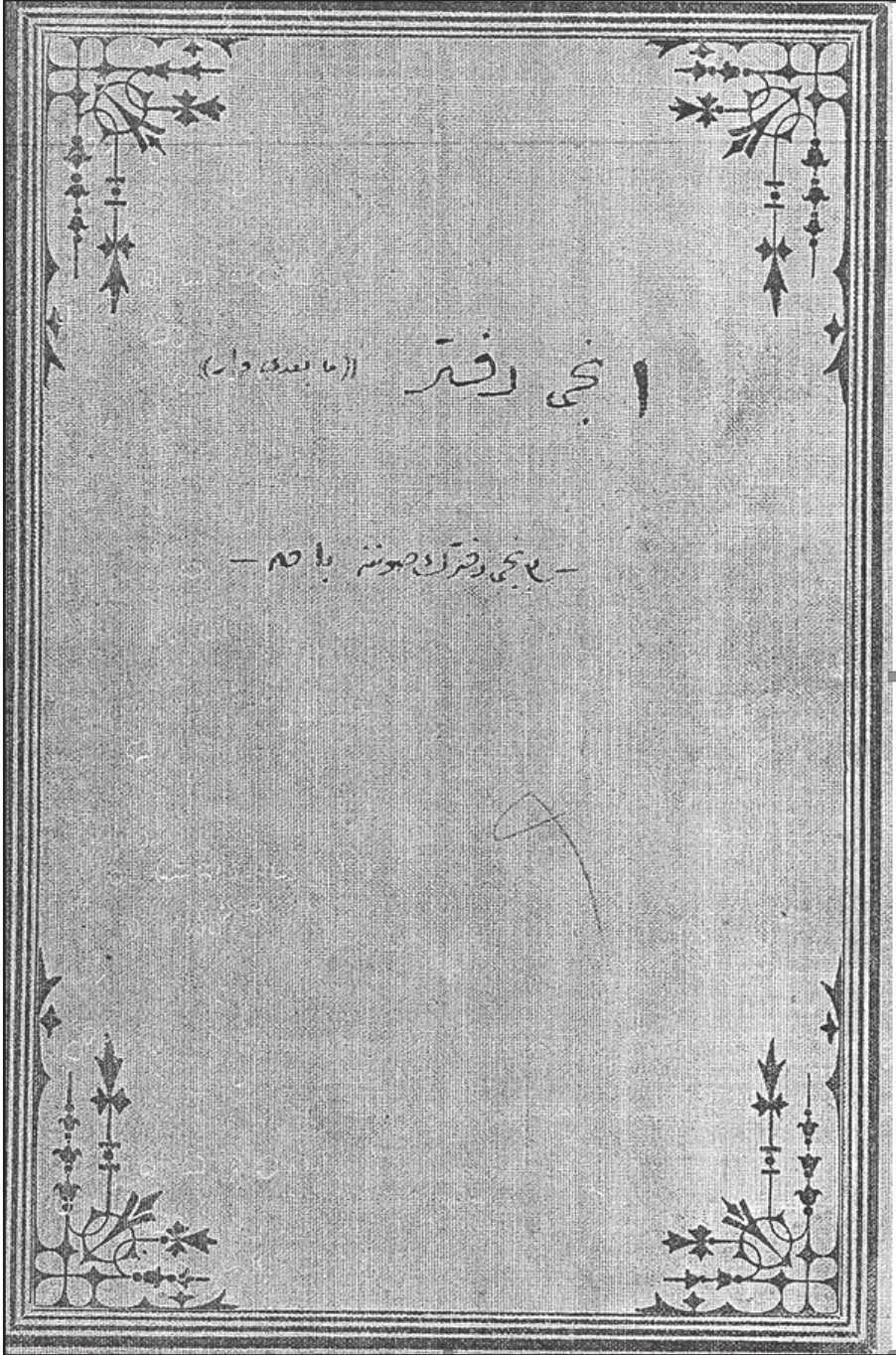
major İstanbul newspapers such as *Peyam*, *Sabah*, *Peyam-ı Sabah*, *Memleket*, *Tasvir-i Efkâr*, *İstanbul*, *İstiklal*, *Alemdar*, as well as İzmir newspapers such as *Ahenk*, *Köylü*, *İslahat*, *Müsavât* and *Medeniyet*. As it is known, in this period, the press was kept under control and newspaper delivery from İstanbul to Anatolia was carried out under difficult conditions. For this reason, he thinks that he has rendered an important service by transmitting newspaper news.

Abdullah Remzi Bey states that his purpose in writing his memoirs is not to write his biography. His aim is to make it known how he witnessed the events and to want to talk about his private life a little bit. After his death, he expresses his desire to leave a trace behind with the sentence "People die, but memories don't". As understood from the information he gave, he was originally from Manisa-Gördes. He was born in Hijri 1292 (1875). During the proclamation of the II. Constitutional Monarchy in 1908, he continued his duty as a civil servant in Manisa. He came to İzmir as a civil servant in September 1910. In his memoirs, he mentions three of his relatives gratefully. One of these people is Asım Molla, his uncle from Yeğinovalı. Others are Asım Molla's sons Selahattin Bey and Selahattin Bey's elder brother Halil Asım Bey. Selahattin Bey was the governor of Kula at the time the memoirs were written. Halil Asım Bey, on the other hand, served in the courts of the recruiting branch in İzmir as the deputy reserve officer during the years of the I. World War.

While there are various historical narratives about the process leading up to the occupation in İzmir and the day of May 15, 1919, it is extremely difficult to find sources for the post-occupation period. In this context, the memoirs of Abdullah Remzi Bey are important in terms of partially answering the question of what happened during and after the occupation of İzmir, which created great impressions in a wide geography. As a matter of fact, with this study, it has been tried to shed light on the events that took place at that time through the memories of Abdullah Remzi Bey, who witnessed the occupation. Memories supported by newspaper reports of the period provide us with valuable information about what happened before and during the occupation. For easy understanding of the memory, some old words are given in the footnotes with their equivalents in today's Turkish.

EKLER

Ek-1 1'inci Defter "Mâbadi Var" -2'nci Defterin Sonuna Bak-

Ek-2 2'nci Defter "Gerisi Var"

